

Textele lui Alexandru Paleologu somează cititorul să aibă o reacție. Ele sfidează gândirea comună, sunt un triumf al gândirii libere și al asociațiilor celor mai surprinzătoare.

comentarii critice

Tudorel Urian

Școala (auto)ironiei

Spiritul și litera. *Încercări de pseudocritică*, volumul de debut al lui Alexandru Paleologu, apare în momentul în care autorul său tocmai împlinise vârsta de 51 de ani. O vârstă până la care eseistul trăise câteva experiențe fundamentale într-o viață de om. A gustat din plin bucuriile vieții în perioada interbelică și în primii ani de după război. Părea destinat unei strălucite cariere diplomatice (care, după cum singur mărturisea, mulți ani mai târziu, la vremea respectivă presupunea să știi să sâruiți mâna unei doamne, momentul în care trebuie să dai pagina unei partituri și, nu în ultimul rând, deprinderea de a conversa și de a valsă în reuniunile de salon locuri în care se puteau rezolva multe dintre chestiunile pentru care dialogul diplomatic propriu-zis nu era eficient), a avut chiar sentimentul că participă la faurirea marii istorii (între 1945 și 1946, la vârsta de 26-27 de ani a lucrat pentru Comisia română pentru aplicarea Armistițiului și apoi, pentru o scurtă perioadă la Ministerul de Externe (vizul său de o viață, cel de a deveni ambasador al României la Paris, avea să i se împlinească abia după aproape o jumătate de secol, în 1990). În anul 1959 începe dezastru. Este arestat și judecat în lotul Noica-Pillat, fiind condamnat la 14 ani de temniță. Tânărul cu înclinații mondene suportă, spre surprinderea tuturor, neașteptat de bine regimul penitenciar, grație capacității sale unice de a vedea partea comică, chiar și în tragic, și unei filosofii de viață care convertea în cunoaștere până și aspectele cele mai dezagreabile ale existenței. Titlul unui interviu pe care mi l-a acordat la mijlocul anilor '90 (reprodus în volumul *Nostalgia Europei*, Polirom, Iași 2003) spune totul „*Era păcat de Dumnezeu să ies din pușcărie fără să gust o bătaie adevărată*“. Eseistul mărturisea că s-ar fi simțit frustrat dacă ar fi ieșit din închisoare fără să suporte o corecție ca la carte. Din fericire (!?) a avut parte de o asemenea experiență limită fiind spânzurat de picioare și bătut la tâlpi. Tot de anii închisorii se leagă și controversatul său pact cu diavolul (acordul de colaborare cu Securitatea). În același interviu, Alexandru Paleologu a mărturisit că, asemeni lui Soljenițin, a cedat nu atunci când a fost supus terorii, ci când un anchetator elegant și amabil la tratat cu țigări și hârtie de scris spunându-i că în România se întâmplă toate nenorocirile pe care le-a văzut în penitenciar pentru că Securitatea este nevoită să lucreze cu brute cvasi-analfabete, nu cu oameni responsabili așa ca el. Din aceeași perioadă își amintea peste ani că a fost pus să scrie la revista „Pentru patrie“ un articol împotriva lui Emil Cioran, dar că, din fericire pentru el, acel articol nu a fost publicat niciodată. Iese din închisoare după cinci ani (în 1964) și lucrează ca cercetător științific la Institutul de Istoria Artei (secția de artă medievală și apoi secția de teatru), iar între 1967 și 1970 este secretar general al teatrului „C. Nottara“. Acești ani își vor pune serios amprenta asupra personalității intelectuale a lui Alexandru Paleologu. Civilizația medievală a rămas până în ultimii săi ani de viață o mare fascinație. Putea vorbi ore întregi cu pasiune și patetism, despre civilizația Kiev-ului medieval, despre ritualurile de la curțile regilor Franței sau despre faptele și vorbele celebre ale unor personalități din evul de mijloc. Cât despre teatru, el oferă o bună parte din substanța volumului său de debut, *Spiritul și litera*.

Așadar cartea de debut a lui Alexandru Paleologu apare abia în anul 1970 (ne aflăm încă în scurta perioadă de liberalizare, al cărui punct culminant fusese neașteptata solidarizare a foarte tânărului Nicolae Ceaușescu cu Primăvara de la Praga) și fructifică în

bună măsură experiența autorului ei în lumea teatrului. În stilul (auto)ironic, devenit peste ani una dintre mărcile inconfundabile ale scrisului său (alături de erudiție și judecățile aflate permanent în răspăr cu gândirea comună) își subintitulează volumul *Încercări de pseudocritică*. În scurtul *Cuvânt înainte* arată, cu modestie ironică de ce nu se consideră un critic „Un critic e un om informat, un om care știe foarte multe, iar în principiu știe tot; dispune de autoritate și stăpânește o metodă (am auzit chiar de «metodologie»». El poate săvârși un act magistral care se numește «actul critic» (dacă am folosit cumva și eu această expresie în vreuna din paginile ce urmează, rog să fiu iertat“ (p. 5). Textul continuă cu un „autoportret“ în care oricine a avut vreodată de a face cu Alexandru Paleologu îi va recunoaște trăsăturile definatorii. Se poate vorbi de un *brand* Alexandru Paleologu, excelent creionat încă de la primele rânduri ale cărții sale se debut: „Lenea favorizează viciul; lectura, acest viciu pe care Valéry Larbaud, înșelându-se, îl credea nepedepsit, îndeamnă la confidență și complicitate. Paginile acestea cuprind confidențele unui maniac care simte nevoia să se întrețină cu alții despre slăbiciunea lui. Autorul lor nu are firea unui cărturar, și spiritul său e departe de a fi unul științific. E imprudent și nestatornic în îndeletniciri și apucături; n-a știut să se ferească nici de influențe dubioase, nici de atitudini hazardate. Din inadvertență, distracție sau curiozitate, s-a pomenit în variate avataruri, care i-au sporit mult de tot cunoștințele despre lume și viață. În privința aceasta, fără nici o modestie, se pretinde într-adevăr priceput“. (pp. 5-6). Toate caracteristicile scrisului lui Alexandru Paleologu sunt condensate în aceste rânduri. O anumită frivolitate (de această dată, intelectuală) despre care în *Bunul simț ca paradox* și în toate interviurile care au urmat, până în ultimul ceas al vieții, susținea că „este o cale către esență“, lipsa de metodă (da nu și de erudiție!), tendința de a intra în dialog cu ceilalți, cu orice preț, chiar cu riscul unor afirmații șocante, continua căutare de sine îndărătul fiecărei cărți noi pe care o citește.

Ce relevanță mai au astăzi, la 37 de ani de la apariția primei ediții, eseurile din *Spiritul și litera*? Multe dintre ele au fost studiate în școală, interpretările lui Alexandru Paleologu au devenit de neocolit în cercetarea teatrului la Blaga (*Teatrul lui Lucian Blaga* este una dintre cercetările foarte serioase legate de dramaturgia marelui poet, rămasă până astăzi într-un surprinzător con de umbră), relația dintre I.L. Caragiale și Eugen Ionescu, opera lui Camil Petrescu (dramaturgia și romanele) sau în revelarea unor surprinzătoare aspecte despre viața lui Titu Maiorescu, desprinse din lectura *Jurnalul criticului*. De mare subtilitate este analiza teatrului lui Eugen Ionescu. Cu multă luciditate face Alexandru Paleologu diferența dintre dicteul automat al suprarealiștilor și absurdul pieselor lui Eugen Ionescu, de cu totul altă origine. El se bazează nu pe dicteul automat, ci pe automatismul limbajului curent, devenit un simptom al alienării și al vidului. Această viziune îl leagă pe Ionescu mai mult de Caragiale decât de suprarealiști. Scrie Alexandru Paleologu: „... ceea ce Ionescu știe este însă cu câtă luciditate necruțătoare a pătruns Caragiale alienarea, vidul, dezumanizarea, automatismul și proliferarea verbală, haosul logic. Primul act din *Rinocerii* atestă în modul cel mai evident identitatea de atitudine dintre Caragiale și Eugen Ionescu. (...) nu e Chiriac un rinocer *avant la lettre*? Și Coriolan Drăgănescu? Chiar și ramolitul Agamiță? La Ionescu drama proliferării verbale corespunde cu proliferarea sufocantă a lucrurilor (scaune, cești de cafea, ciuperci, ouă, mobile și –

Alexandru Paleologu, Spiritul și litera. Încercări de pseudocritică, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, 2007, 326 pag.

rinoceri). Proliferarea lucrurilor la Ionescu e de esență mitului, de aceea n-o găsim și la Caragiale, la care însă automatismul și proliferarea verbală ale lui Farfuridi și Cațavencu, ale lui Lache și Mache etc. au, ca la Ionescu, aceeași semnificație simptomatică a dezumanizării“ (pp. 67-68).

Textele lui Alexandru Paleologu somează cititorul să aibă o reacție. Ele sfidează gândirea comună, sunt un triumf al gândirii libere și al asociațiilor celor mai surprinzătoare. Citindu-l pe Alexandru Paleologu și făcând efortul de a-l înțelege și de a intra în dialog cu ideile sale, fiecare cititor de la începutul deceniului opt al secolului XX dădea, indirect, o lovitură gândirii dogmatice și ideilor prefabricate în laboratoarele de propagandă ale partidului comunist. Raportate la epoca în care au fost scrise, toate eseurile lui Alexandru Paleologu sunt, de fapt, pledoarii pentru libertate. ■

cărți primite

- alexandru lungu, versuri. sorin anca, desene, o carte și doi autori în căutarea unui titlu, 2007, 99 exemplare
- *Umorul oamenilor celebri*, selecție, prelucrare și prefață de Adrina Lăzărescu, București, Ed. Universitară, 2007 (prezentări pe ultima copertă de Lucian Avramescu și Gheorghe Iovan). 312 pag.
- Hanna Bota, *Maria din Magdala*, roman, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2007. 214 pag.
- Ana-Maria Oros-Peusquens, *Timpul...*, București, Ed. Arefeană, 2007 (versuri și reflecții; prefață de Dumitru Micu). 76 pag.
- Valeriu Valegvi, *Partitură sub asediu*, poeme, Galați, Fundația Culturală Antares, 2007. 80 pag.
- Adriana Lisandru, *De-a baba oarba*, ilustrațiile și coperta de Gabriel Stan, Brașov, Ed. Arania, 2007 (versuri). 96 pag.